

ΚΕΝΤΡΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡ. 5

ΣΥΜΠΟΣΙΟ

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ 75 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 9, 10, 11 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1988

ΟΙ ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΠΟΛΕΩΝ, ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΝ
ΚΑΙ ΧΩΡΙΩΝ

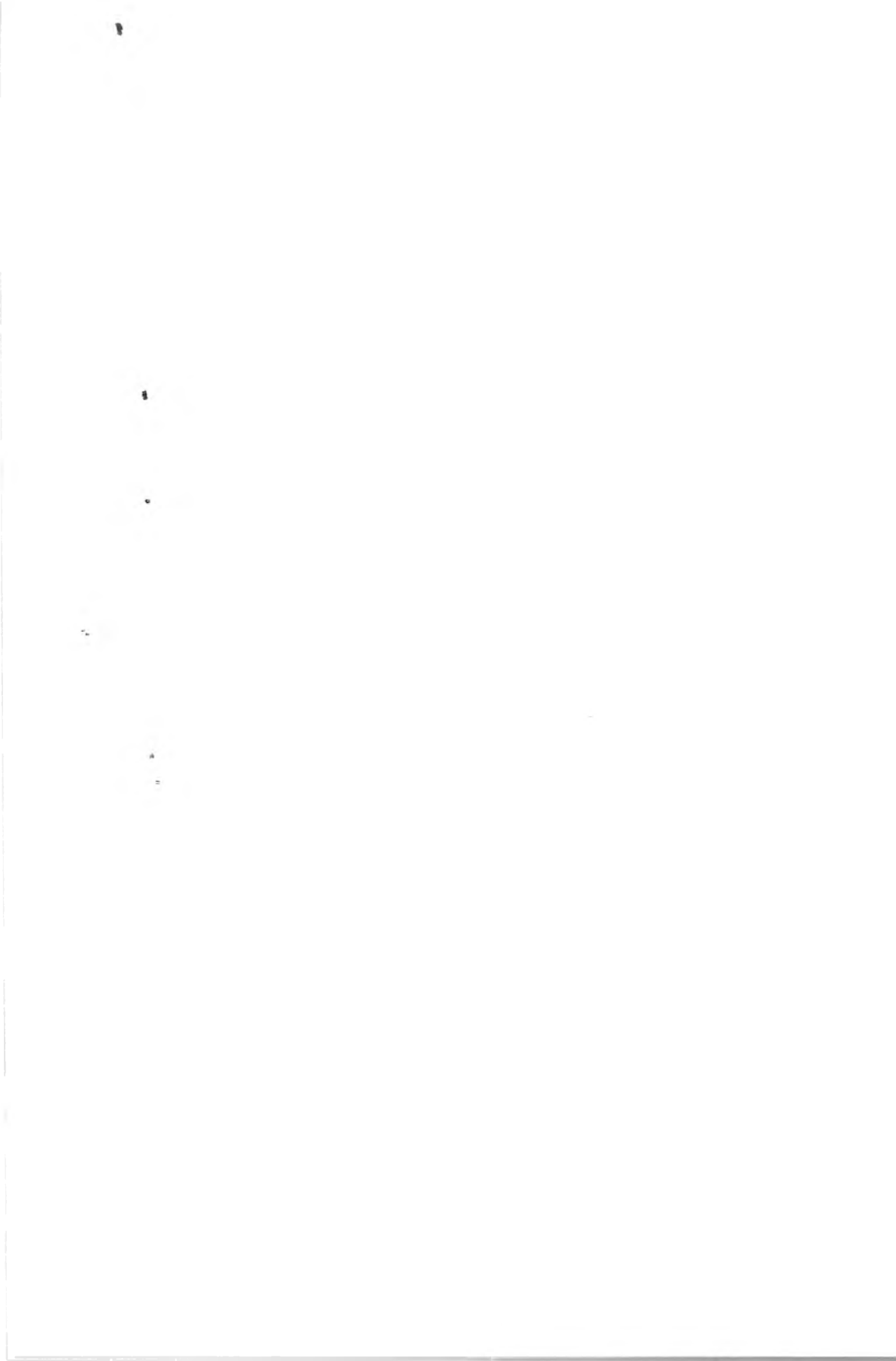
ΚΙΤΣΟΣ ΜΑΚΡΗΣ

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1991

ΟΙ ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΠΟΛΕΩΝ, ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΝ
ΚΑΙ ΧΩΡΙΩΝ

ΚΙΤΣΟΣ ΜΑΚΡΗΣ

Η σύντομη αυτή ανακοίνωση ξεκίνησε από ένα δικό μου χειρόγραφο λεξικό των μετονομασιών πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών, φαινόμενο που παίρνει μεγάλη έκταση μετά την προσάρτηση στο Ελληνικό Κράτος των «Νέων Χωρών». Η ανάγκη να αντικατασταθούν ξενικά, κακόχηα ή και κακόσημα ονόματα παρουσιάστηκε ευθύς μετά την δημιουργία του μικρού τότε Ελληνικού Κράτους, αλλά μετά τους Βαλκανικούς πολέμους οι ανάγκες πολλαπλασιάστηκαν. Ένα μικρό ποσοστό τους έγινε προσπάθεια να καλυφθεί με ορθογραφικές επεμβάσεις, π.χ. το ξενικό Λικουρέσι γράφεται με ύψιλον και αποχτάει μια κάποια ελληνοφάνεια, η Ρίζιανη γράφεται κι αυτή με ύψιλον, Μερικά ωμέγα, έψιλονγιώτα, όμικρονγιώτα κ.τ.λ. αυτό το ρόλο καλούνται να παίξουν. Με το νόμο 4096 του 1929, κυρούνται προηγούμενα Νομοθετικά Διατάγματα «περί μετονομασίας συνοικισμών, πόλεων και κωμών». Σύμφωνα με τα Νομοθετικά Διατάγματα αυτά, «κατόπιν γνωματεύσεως της Επιτροπείας Τοπωνυμίων της Ελλάδος επιτρέπεται ίνα μεταβληθώσι ξενόφωνα ή κακόχηα ονόματα συνοικισμών, πόλεων ή κωμών», και καθορίζεται η σχετική διαδικασία. Επειδή στη Βόρεια Ελλάδα οι ανάγκες είναι πολλές, αλλά είναι απαραίτητη η ακριβής γνώση της τοπικής ιστορίας και της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του τόπου, με το άρθρο 2, ο Νομάρχης μπορεί να συστήσει στην έδρα κάθε Νομαρχίας ειδική επιτροπή για το σκοπό αυτό. Αποτελείται από καθηγητές, εφόρους αρχαιοτήτων, άλλους δημόσιους υπαλλήλους και από ντόπιους που μπορούν να βοηθήσουν. Προεδρεύεται από το Νομάρχη και συνέρχεται «άπαξ τουλάχιστον καθ' εβδομάδα». Μετά ταχύρρυθμη διαδικασία, όπως τουλάχιστον διαγράφεται από το Νόμο, το νέο όνομα γίνεται «οριστικό και υποχρεωτικό, απαγορεύεται απολύτως η χρήση των παλαιών ονομάτων υπό των δημοσίων αρχών, οργάνων, εν τη επίσημω αλληλογραφία αυτών, των συλλόγων, σωματείων, συνεταιρισμών κλπ...». Οι παραβάτες τιμωρούνται με χρηματική ποινή ή με κράτηση 10 ημερών. Αιτήσεις προς δημόσιες αρχές δεν προωθούνται, μάρτυρες, πραγματογνώμονες ή διάδικοι που δηλώνουν τόπο κατοικίας ή καταγωγής τους το παλιό όνομα μπορεί, κατά την κρίση του δικαστηρίου να τιμωρηθούν. Αν σ' αυτά προσθέσει κανείς τις προσπάθειες Σχολείου και Εκκλησίας μπορεί να εκτιμήσει την αντοχή των τοπωνύμιων, αφού μερικά επιζούν και σήμερα στον προφορικό λόγο.

Σαναγορίζουμε στο λεξικό. Το χειρόγραφο αυτό αποτελείται από 7.200 περίπου λήμματα. Δεν έγινε με πρόθεση επιστημονικής διερεύνησης του

θέματος αλλά μόνο για να χρησιμεύσει ως πρόχειρο εργαλείο δουλειάς. Κατά τις έρευνες γύρω από την λαϊκή καλλιτεχνική δημιουργία συναντούσα σε συμφωνητικά, επιστολές ή σε «εθνικά» επώνυμα τεχνιτών ονόματα χωριών, κυρίως, που ήταν αδύνατο να εντοπισθούν στους σημερινούς χάρτες, ώστε να γίνει επιτόπια μελέτη και φωτογράφιση χτισμάτων, τοιχογραφιών, ξυλόγλυπτων... Με βάση παλιές εγκυκλοπαιδείες ή χάρτες, τις εκδόσεις της Στατιστικής Υπηρεσίας και του Κ.Ε.Π.Π. και άλλες πληροφορίες έγινε αυτό το λεξικό στο οποίο το πρώτο μέρος καταγράφει τα σύγχρονα ονόματα και δίπλα τους τα παλιά, καθώς και την περιοχή όπου βρίσκονται. Στο δεύτερο μέρος έγινε το αντίθετο. Ένα από τα βασικά μείονεκτήματα αυτής της εργασίας —πιο σωστά: του πάρεργου— είναι η απουσία της χρονολογίας της μετονομασίας, πράγμα που μου έγινε αισθητό κατά τη χρήση, όταν ήταν πια πολύ αργά.

Η πρόταση για κάποια θεωρητική διερεύνηση των στοιχείων που περιέχει αυτό το πρόχειρο εργαλείο δουλειάς προήλθε από τον καθηγητή κ. Νικόλαο Πανταζόπουλο όταν το δανείστηκε για να το φωτοτυπήσει. Από την εξέταση του υλικού αυτού, κι από άνθρωπο που δε δήλωσε ειδικός, διαπιστώθηκε πως τα συνηθέστερα κριτήρια για την επιλογή του νέου ονόματος ήταν: 1. *Αρχαία τοπωνύμια της περιοχής*. Αυτά επισημαίνονται και από το άρθρο 7 του σχετικού Νόμου: «Προτιμάται δε το τυχόν υπάρχον αρχαίον όνομα του συνοικισμού, εφόσον το σύγχρονον δεν έχει ιστορικήν σημασίαν». Φυσικά, πολλά ονόματα δόθηκαν με βάση τις τοπογραφικές-αρχαιολογικές αντιλήψεις της εποχής, πολλές από τις οποίες έχουν ανατραπεί από νεότερες έρευνες κι άλλες δεν επιβεβαιώθηκαν. Ποιος μπορεί να μας βεβαιώσει, π.χ. ότι η αρχαία Εράτυρα βρισκόταν στη θέση της Σέλιτσας; 2. *Ηχητική συγγένεια του νέου με το παλιό όνομα*. Αυτό έγινε για να αφομοιωθεί ευκολότερα το νέο όνομα, π.χ. η παλιά Πέλκα έγινε Πελεκάνος —Βοΐου— το Σαμαρίνοβο Έδεσας Μαρίνα. 3. *Τοπογραφικά χαρακτηριστικά*. Αετόλοφος: Κους Τεπέβ Σαπών, Ασπρονέρι: Βελίτσι Κοζάνης, Ιτιές: Βούρμποβο Γρεβενών, Μακρότοπος: Τσαλί Δράμας κλπ. Πολλές φορές αντί για κάποιο συγκεκριμένο στοιχείο του τόπου —δέντρο, βρύση, βουνό, βράχος— μπαίνουν αξιολογικοί χαρακτηρισμοί: Ωραία, Ωραίο, Ωμορφοκκλησιά, Ωραιόκαστρο. Εύκολη λύση το όνομα Καλλιθέα που χρησιμοποιήθηκε σε 27 τουλάχιστον περιπτώσεις, χωρίς πάντοτε να ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα. Εξάλλου το όνομα θα ταίριαζε σε εκατοντάδες άλλα χωριά. Π.χ. τα χωριά του Πηλίου. Βέβαια, για να περιορισθούμε μόνο στο όνομα Καλλιθέα, η ανάγκη για μετονομασία ήταν σε πολλές περιπτώσεις κάτι παραπάνω από επιτακτική αφού τα παλιότερα ονόματα ήταν Βρωμερή, Γαϊδουριάρηδες, Γυφτοχώρι, Ξυλογαϊδάρα, Σκούπα... 4. *Ονόματα ηρώων ή σημαντικών προσωπικοτήτων που κατάγονταν από το χωριό ή έδρασαν*

εκεί: Μελάς —η παλιά Σιάτιστα, Κώττας —η παλιά Ρούλια, Αιμιλιανός οι παλιοί Γριντάδες. Σ' αυτά μπορούμε να κατατάξουμε 'Αγιος Γεώργιος, το παλιό Τσούρχλι Γρεβενών γιατί το όνομά του δεν αναφέρεται στο στρατηλάτη Γεώργιο αλλά στον ταπεινό ιπποκόμο που μαρτύρησε στις 17 Ιανουαρίου 1838 στα Γιάννινα αλλά κατάγονταν από το Τσούρχλι, αν και παντού αναφέρεται ως Νεομάρτυς Γεώργιος ο εξ Ιωαννίνων. 5. *Η κύρια ασχολία των κατοίκων*: Αμαξάδες το παλιό Αραμπατζήκιοϊ Κομοτηνής. Βέβαια ο αραμπάς είναι φορτηγό όχημα με τα γνωστά χαρακτηριστικά. Έχει συμπαγείς ξύλινες ρόδες, σέρνεται από βόδια ενώ το αμάξι είναι επιβατηγό όχημα. Σήμερα, βέβαια, αμάξι λέγεται και το αυτοκίνητο, ουδέποτε όμως ο οδηγός του αμαξάς. Τα κριτήρια που αναφέραμε δεν καθορίζονται από το Νόμο, προκύπτουν από την πρακτική που ακολουθήθηκε. Κατά την περίοδο των πυκνών μετονομασιών παρατηρήθηκαν υπερβολές, όπως η αλλαγή ονομάτων με βαρύ ιστορικό νόημα, όπως Αλαμάνια, Βελεστίνιο, Κιλελέρ, Κορυσχάδες. Αργότερα πολλά από τα ιστορικά ονόματα αποκαταστάθηκαν, παρέμειναν όμως μερικές «γραφικότητες».

Κυρίες και κύριοι, δεν είχα πρόθεση να σας παρουσιάσω έναν τεράστιο κατάλογο, έστω κι αν αυτός περιοριζόταν μόνο στη Βόρεια Ελλάδα. Χαρακτηριστικά αναφέρω ότι μόνον στο γράμμα Α οι 382 μετονομασίες αφορούν τη Βόρεια Ελλάδα, σε σύνολο 663, περίπου δηλαδή το 58%.